Dovedu to pochopit

„Migrace“

Příručka pro učitele

Obsah

Migrace 1
Migranti v České republice 9
Druhy migrace 16
Integrace migrantů 24
Slovníček pojmů 27
Zdroje informací o migraci 29

Migrace

Adéla Pospíchalová, Kristýna Miholová

Migrace osob je celosvětový fenomén, který existoval v každé době a kterému nelze zabránit. Z ekonomického hlediska představuje přirozený pohyb osob za bezpečnějšími a výhodnějšími životními podmínkami. Lidé se přemisťovali odjakživa – za lepší půdou, z náboženských a politických důvodů, za prací, v důsledku přírodních katastrof. Z mezinárodní migrace mohou dnes za určitých okolností těžit jak země původu, tak hostitelské země. Na druhou stranu může migrace způsobovat i řadu politických, ekonomických a společenských problémů, se kterými se obě skupiny zemí musejí vypořádávat.

Migranty se rozumí lidé, kteří překročí hranice a **žijí mimo svou zemi déle než jeden rok**. Podle odhadů OSN takto v současnosti žije **214 milionů lidí**. To je přibližně stejně vysoký počet jako obyvatelstva Německa, Francie a Itálie dohromady. Takový počet migrantů by mohl tvořit pátý nejlidnatější stát na světě (jde o 3,1 procenta světové populace). Z toho 115 milionů (tedy jen o něco více než polovina) migrantů žije v ekonomicky vyspělých státech:

atraktivní jsou zejména Spojené státy americké, země Evropské unie a Austrálie. 49 procent migrantů tvoří ženy, čím dál častěji se tedy mluví o feminizaci migrace.

Vývoj migrace ve světě (údaje v milionech osob; zdroj IOM)

	1970	1980	1990	2000	2005	2010
Svět	81,5	99,8	154	174,9	195	214
Afrika	9,9	14,1	16,2	16,3	17,7	19,2
Asie	28,1	32,3	41,8	43,8	55	61,3
Latinská Amerika	5,8	6,1	7	5,9	6,8	7,4
Severní Amerika	13	18,1	27,6	40,8	45,5	50
Oceánie	3	3,8	4,8	5,8	5,5	6
Evropa	18,7	22,2	49,4	57,6	64,4	69,8

V České republice žilo v roce 2011 **přes 434 tisíc cizinců**. Téměř třetinu z nich tvořili Ukrajinci. Velkou skupinu tvoří dále Slováci a Vietnamci (viz tabulka níže).

Migranty můžeme rozdělit do tří hlavních kategorií:

a) přistěhovalci: rozhodli se opustit svou zem z různých důvodů (viz oddíl Hlavní příčiny migrace) a žít po dobu delší než jeden rok v jiné zemi; pobývají tam legálně – tj. mají vyřízené vízum a v případě, že chtějí v hostitelské zemi pracovat, i pracovní povolení. Dnes se častěji užívá termín migranti, který nevyvolává dojem, že daná osoba přichází do druhé země a ztrácí tím jakékoliv kontakty s původní zemí;

b) neregulérní migranti: na rozdíl od první skupiny přišli do hostitelské země bez oprávnění, nebo o něj v průběhu pobytu přišli a bez oprávnění v zemi nadále pobývají nebo pracují; celosvětově se odhaduje, že 20 – 30 milionů migrantů je neregulérních.

c) žadatelé o mezinárodní ochranu (azyl) a uprchlíci: skupina migrantů, kteří v hostitelské zemi hledají ochranu před pronásledováním nebo diskriminací, které byli vystaveni ve své domovské zemi. Celosvětově dosáhl počet uprchlíků 16 milionů.

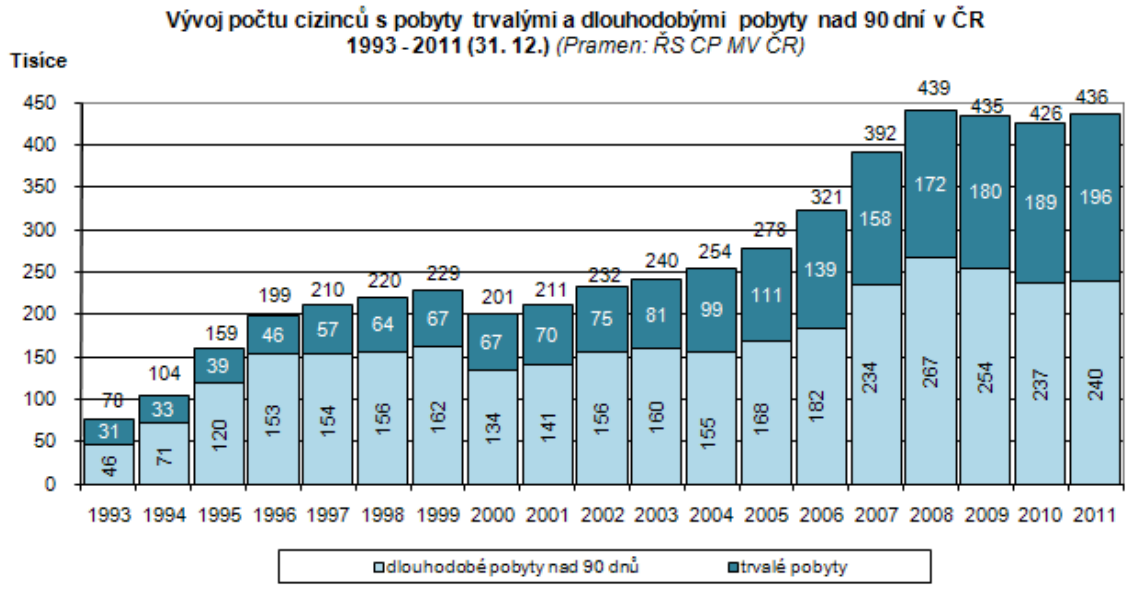

5 nejčetnějších státních občanství cizinců v ČR – k 31.12. 2011 *(Pramen: ŘS CP MV ČR)*

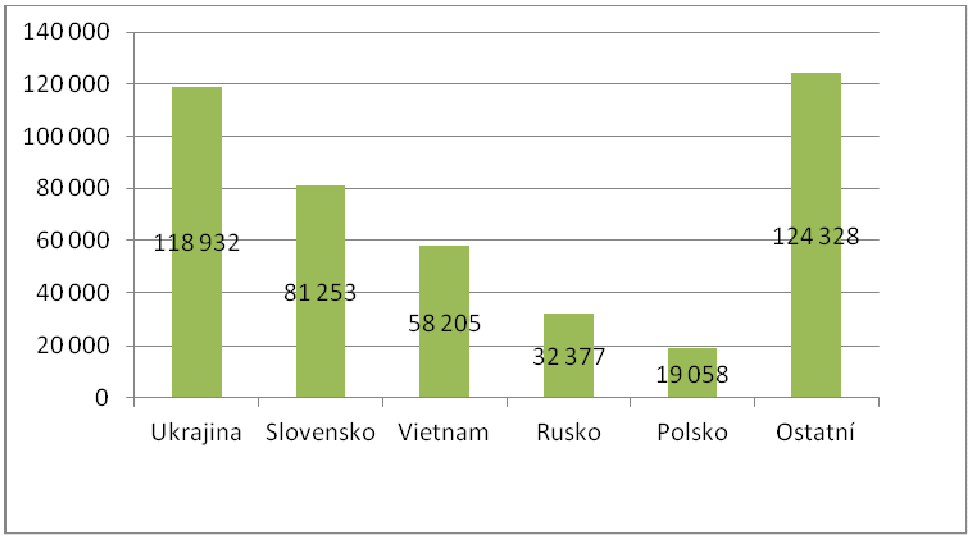

Historie migrace

Za tradiční přistěhovalecké země jsou považovány Spojené státy americké, Austrálie, Kanada a Nový Zéland. Do těchto zemí směřovaly v průběhu 19. a na začátku 20. století silné migrační vlny z Evropy. Dnešní přistěhovalci jsou převážně původem z Asie, Latinské Ameriky a Afriky, ovšem i v rámci jiných regionů (jako je například Evropská unie) dochází k významné mobilitě.

Evropa byla až do poloviny dvacátého století oblastí, kterou její obyvatelé opouštěli. Od 17. století do druhé světové války z ní odešlo zhruba 82 milionů lidí. Cílovou oblastí přistěhovalců se Evropa stala až po válce. Země západní Evropy se po válce musely vyrovnat s nedostatkem pracovních sil. Dělníci z ciziny byli vítanou posilou a podíleli se na obnově poválečné Evropy (například dělníci z Turecka byli masově zváni do SRN). Vliv na příchod imigrantů a jejich původ měla koloniální minulost jednotlivých zemí. Bývalé kolonie se staly přirozeným zdrojem imigrantů. Velkou roli také sehrála geografická blízkost (například Albánci v Itálii a Řecku). Otevřenost západoevropských zemí vůči přistěhovalcům skončila s ropnou krizí v roce 1973, kdy se státy začaly potýkat s hospodářskými problémy a vysokou nezaměstnaností.

Česká republika se pro migranty stala cílovou zemí po pádu komunistického režimu v roce 1989.

Hlavní příčiny migrace:
- ekonomické
- sociální
- politické
- ekologické
- demografické

Hlavní druhy migrace:
- legální migrace
- neregulérní migrace

Hlavní dopady migrace

Dopady na země původu migrantů

- Nepříznivé důsledky může mít odchod vzdělaných a kvalifikovaných lidí – tzv. odliv mozků (brain drain). Země (většinou se jedná o rozvojové země) tak přicházejí o svou budoucí elitu a přicházejí o investici do jejich vzdělání. To může mít velmi negativní dopad.
- Za prací odchází stále častěji také ženy (tvoří 49 procent všech migrantů), nejčastější je práce v oblasti péče o děti a domácnost. Jejich odchodem za hranice ovšem vzniká nedostatek péče o jejich vlastní děti, případně seniory, o ty se pak musí starat někdo další – ve světě se tak vytváří tzv. globální řetězec péče
- Poslední trendy ukazují, že stále více migrantů se do své země vrací. Mohou tak ve své domovské zemi uplatnit zkušenosti nabyté v zahraničí.
- Emigranti často do svých zemí původu posílají část ze svých výdělků, hovoříme o tzv. remitencích. Podporují tak nejen svou rodinu nebo obec, ale přispívají také k ekonomickému růstu své země.

S rozvojem informačních a komunikačních technologií a s pokrokem v mezistátní dopravě se mezinárodní migrace z pohledu samotných migrantů stává snazší a také levnější. Tento vývoj rovněž umožňuje dočasným i trvalým migrantům udržovat úzké kontakty s vlastní rodinou a přáteli doma. V důsledku toho jsou i daleko více zapojeny do ekonomických procesů země, z níž pocházejí. Odborně se mluví o transnacionální migraci: tzn.že migranti si udržují a budují vazby v zemi původu i v destinaci (či destinacích).

Pro domovské země může mít emigrace negativní důsledky. V jistém směru jí může naopak pomoci. Pokud existuje spolupráce mezi cílovou a domovskou zemí, pak je možné, aby z migrace v konečném součtu profitovaly obě strany. Zásadním problémem rozvojových zemí je takzvaný **odliv mozků** (brain drain), neboli odchod kvalifikovaných a vzdělaných lidí.

Tito lidé jsou pro budoucnost chudých zemí velmi důležití. S odchodem vzdělaných lidí země ztrácí investice vložené do jejich studia, hodnotu jejich možné práce a finanční částky, které by odváděli do státního rozpočtu. Země ale především ztrácí potenciál uložený v těchto lidech, kteří mají předpoklad stát se nejen ekonomickou, ale zejména intelektuální elitou státu.

Tyto ztráty jsou zásadní, pokud má odchod vzdělaných osob trvalý charakter. Poslední statistiky však ukazují, že v případě migrace kvalifikovaných osob je charakteristické i to, že se tyto osoby vracejí po určité době zpět do země původu. Ztráty se pak mohou přeměnit na pozitiva. Vracejí se totiž lidé, kteří měli možnost rozvinout své schopnosti, uplatnit své vzdělání a nabrat cenné zkušenosti v cizině. Ve spoustě zemí, které produkují migranty, jsou sociálně-ekonomické podmínky velmi složité. Extrémní chudoba, válečné konflikty, porušování lidských práv, korupce atp. jsou faktory, které schopným lidem neumožňují rozvinout jejich schopnosti. Migranti, kteří se vracejí, se snaží své zkušenosti ze zahraničí uplatnit doma. V souvislosti s novými migračními trendy se proto v poslední době začíná hovořit o takzvaném **zisku z mozků** (brain gain) nebo **cirkulaci mozků** (brain circulation).

Nejedná se ale jen o zkušenosti nabyté na školách nebo v zaměstnání, migranti se často do svých zemí původu vracejí investovat vydělané peníze.

Existuje několik návrhů, jak ztráty z odlivu mozků a kvalifikovaných pracovních sil chudým zemím kompenzovat a jak celkově zvyšovat jejich zisky plynoucí z mezinárodního pohybu osob za prací.

Návrhy odborníků (například ze Světové banky) proto směřují k usnadnění toku peněz, které migranti posílají zpět domů svým blízkým (takzvané **remitence**). Remitence představují pro rozvojové země velmi významný zdroj příjmů. V roce 2001 hodnota remitencí byla vyčíslena na 72 miliard amerických dolarů. Od té doby roste výše remitencí exponenciálně. V roce 2004 činil celkový objem zaznamenaných remitencí směřujících do rozvojových zemí již 124 miliard dolarů a nyní odborníci odhadují, že jejich celkový objem mohl být v roce 2010 až 440 miliard dolarů, z toho do rozvojových zemí zamířilo přes 300 miliard. To je dvakrát tolik, než rozvojová pomoc, kterou těmto státům poskytují vlády ekonomicky vyspělých států a proto se o remitencích uvažuje také jako o významném nástroji boje proti chudobě, tato pomoc je totiž adresná a míří přímo k jednotlivcům.

Velkou podporu mezi odborníky na migraci mají dočasné výměnné pobyty pracovníků, které by garantovaly návrat do země původu. Tím by se zabránilo trvalému odchodu vzdělaných lidí a zároveň by si tito lidé mohli zlepšovat svou kvalifikaci. Aby ale podobné programy splnily svůj cíl, musí být jejich dočasnost podpořena výhodami typu vrácení části daní při návratu zpět do původního státu. Další z možností je podpora osob po návratu do země původu s tím, aby mohli začít podnikat. Tito tzv. „reemigranti“ mívají totiž problémy se začleněním na pracovní trh, mikro-půjčky k založení vlastního malého podniku mohou pomoci jak této osobě, tak i širší společnosti.

Novodobým fenoménem na poli migrace je nebývalý **rozmach placené práce v domácnosti**, kterou podle statistik Mezinárodní organizace práce vykonává minimálně 52 milionů, ale možná až 100 milionů osob, z nichž většinu tvoří ženy, asi 92%. V západních zemích jsou jako pracovnice v domácnosti nejčastěji najímání právě migrantky, velmi často například ženy z Filipín. Dlouhodobý pobyt jednoho nebo dokonce obou rodičů v cizině rodině sice prospívá finančně, ovšem může mít vážné negativní dopady na dospívání jejich dětí, které vyrůstají bez náležité péče. Často se v tomto smyslu hovoří o tzv. sociálních sirotcích, o které se v lepším případě starají prarodiče, v horším končí i na ulici nebo dětských domovech. V tomto smyslu je postavení žen migrantek o poznání komplikovanější, než postavení mužů, u kterých je emigrace za účelem obživy obecně vnímána pozitivně, zatímco na ženy je nahlíženo jako na ty, které emigrací selhávají ve své roli pečovatelky.

Dopady na cílové země migrantů

- Mnoho ekonomicky vyspělých zemí se nyní potýká se stárnutím své populace a nízkou porodností. Imigrace situaci nevyřeší, ale spolu s dalšími opatřeními může přispět k vyrovnávání tohoto trendu.
- Migranti často vykonávají práce, o které místní lidé nestojí.
- Bohaté země se snaží přilákat vysoce kvalifikované odborníky.
- S příchodem velkého počtu migrantů mohou souviset také sociální problémy, zejména pokud se podceňuje jejich integrace do společnosti.

Mnoho ekonomicky vyspělých zemí se nyní potýká se **stárnutím populace a nízkou porodností**. Jsou to právě přistěhovalci, kteří by mohli částečně zaplnit vznikající mezery, a tím tento nepříznivý trend alespoň zmírnit. Podle Českého statistického úřadu by v případě nulové migrace mohlo žít v ČR v roce 2100 cca 6 milionů lidí, což je podle prognózy o 2,8 milionů méně, než v případě zachování konstantního počtu příchozích migrantů. Jde samozřejmě o odhad vývoje situace, podle odborníků na demografii je ale jisté, že migrace může zpomalit demografický trend stárnutí obyvatel.

Migranti často **vykonávají práce**, **o které není** mezi místními obyvateli z mnoha důvodů **zájem**. (V České republice se jedná hlavně o stavební profese nebo uklízečské práce.) Přistěhovalci tak zaplňují mezery na trhu práce. Zároveň ale z jejich práce profitují i ostatní obyvatelé, neboť realizují některé nezbytné aktivity (např. ve výrobním procesu), bez nichž by nebylo možné výrobu dokončit. Politika vůči těmto přistěhovalcům se v různých zemích liší, zejména v době ekonomické krize usilují mnohé státy o restriktivnější politiku a o jejich dočasný pobyt.

Jak ale ukazují historické zkušenosti některých západoevropských zemí, zejména Německa, **dočasnost migrace** nelze zaručit. Poválečný příchod dělníků ze zahraničí měl mít jen časově omezený charakter. K odchodu však cizí pracovníky nedokázaly přimět ani ekonomické krize začátku sedmdesátých let. Příchod imigrantů naopak pokračoval, a to v rámci slučování rodin. Dobré přijetí v hostitelské zemi je nesporně důležité. Velkou roli hraje i to, zda mezitím došlo k rozvoji a zlepšení ekonomických, sociálních i politických podmínek v domovské zemi imigrantů. Pokud je toto prostředí dobré, nebo se alespoň zlepšuje, je jejich návrat pravděpodobnější. Většina lidí si nepřeje odjíždět za prací do nejistých podmínek – pokud by mohli pracovat a důstojně žít v zemi původu, volili by tuto variantu. Ekonomický rozvoj zemí původu je proto velmi důležitý i pro země, do kterých migrace nyní směřuje.

Vyspělé země mají stále větší **zájem o vzdělané nebo kvalifikované migranty**. Z jejich příchodu profitují, aniž by musely investovat do jejich vzdělání. Zájem je zejména o specialisty v oborech, které se potýkají s nedostatkem pracovníků z řad místních lidí (o IT specialisty, vědce nebo lékaře). Migrace odborníků je proto obvykle podporována a vyspělé země otevírají programy na přilákání těchto lidí. Německo zavedlo takzvané zelené karty pro pracovníky v oboru informatiky. Ve Velké Británii již delší dobu platí bodový systém při výběru imigrantů, kde je vzdělání vysoce hodnoceno. V polovině roku 2003 zahájila i Česká republika pilotní projekt „Aktivní výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“, který i v Česku od roku 2009 nahradil systém zelených karet. Cílem je ulehčit odborníkům z určitých zemí příchod a pobyt na našem území. Bohužel prozatím příliš mnoho odborníků do ČR nepřivedly. Lákat vzdělané migranty lze totiž za předpokladu, že jim kromě usnadnění příchodu do země nabídneme také sociální jistotu, pracovní vizi a zejména možnost podpory pro celou jejich rodinu. Souboj o „mozky“ zatím

vyhrávají Spojené státy americké, které mimo jiné lákají také mnoho odborníků z Evropy (mluví se o odlivu mozků z Evropy do USA).

Příchod lidí z chudých zemí vyvolává v bohatých cílových státech rozporné reakce. Imigranti se často setkávají s **nedůvěrou a obavami**. Nejen představitelé radikálně pravicových stran je obviňují z krádeže pracovních míst, snižování mezd v některých odvětvích, a tedy z poklesu životní úrovně místních obyvatel. Tyto názory jsou v zemích, do nichž přicházejí větší počty migrantů, přejímány veřejností hlavně v době, kdy roste nezaměstnanost a ekonomika je v recesi. Odborníci se ale většinou shodují, že přistěhovalci domácím práci neberou. Počet míst, která obsazují, se vyrovnává s počtem míst, která naopak vytvářejí. Větší počet osob pro ekonomiku znamená větší spotřebu potravin, více potenciálních spotřebitelů, tedy větší hospodářský růst. Přistěhovalci také většinou obsazují místa, o která nemají zájem ani domácí nezaměstnaní. V případě nízkých mezd nebo nutnosti dojíždět za prací se místním nemusí vyplatit pracovat, protože sociální dávky převyšují nabízený výdělek.

To ovšem neznamená, že s příchodem velkého počtu cizinců nesouvisejí žádné sociální problémy. Obzvláště nebezpečný je **vznik uzavřených nebo izolovaných komunit (ghett)**. Dokazuje to například situace ve Francii, kde na okraji velkých měst vznikly lokality s velkou nezaměstnaností a špatnou úrovní vzdělávání. Tento stav vyvolává nespokojenost a radikalizaci mezi druhou a třetí generací imigrantů.

Preventivní roli před tím, aby se imigranti uzavírali nebo byli uzavíráni do izolovaných lokalit, by měla hrát **integrační politika** (jazykové kurzy, možnost vzdělávání). Ta by měla usnadnit začlenění cizinců do většinové společnosti, a omezit tak sociální pnutí. Měla by zvýšit flexibilitu migrantů i jejich dětí, které jsou ohroženy pocity vykořenění a krize identity více než jejich rodiče.

Problémy se mohou vyskytnout i při střetu různých kulturních návyků. Ve většině bohatých zemí je navíc zakořeněna **xenofobie a rasismus**, často plynoucí ze vzájemného nepochopení, nebo čistě jen z předsudků. Ke strachu o práci se přidává **obava o bezpečnost** a nově **strach z terorismu**. Tyto názory mají vliv na činnost politických skupin a jejich aktivity v oblasti migrace. Méně bolestné než ztráta voličů je pro ně přijetí anti-migračního přístupu bez ohledu na ekonomické aspekty. Navíc ilegální statut mnoha přistěhovalců situaci ještě komplikuje a prohlubuje společenskou propast mezi nimi a místními obyvateli.

Před nezvládnutelným počtem přistěhovalců se země brání zaváděním vízové povinnosti a povolení k pobytu, více či méně přísnými pravidly pro zaměstnávání cizinců a kontrolou svých hranic.

Evropská unie, imigrace a azyl

Státy Evropské unie se v rámci budování společného prostoru bez vnitřních hranic postupně sjednocují i v přístupu k imigrantům. Vcelku ucelená společná procedura je platná v případě azylové politiky (týká se udělování mezinárodní ochrany uprchlíkům), postupně se také ujednocují i pravidla imigrační politiky.

V rámci **společné azylové politiky** platí v zemích Unie takzvaná **Dublinská úmluva**, podle které lze na základě objektivních kritérií určit, jaký stát se má zabývat žádostí o ochranu osoby, která se uchází na území EU o azyl. Rozhodnutí daného státu pak platí v celé Unii a

neúspěšný žadatel nemůže vstoupit do azylové procedury v jiné zemi EU. Aby tento systém mohl fungovat, musely být přijaty společné zásady, jak žádosti posuzovat a jak s uprchlíky zacházet.

Každá země EU si hájí právo rozhodovat o tom, koho na své území vpustí a koho ne. Proto je budování společné přistěhovalecké politiky pomalejší a komplikovanější. V rámci prostoru bez vnitřních hranic je přijetí minimálních standardů a pravidel nutností. Navíc se většina států potýká se stejnými problémy, jako je stárnutí populace a nedostatek určitých profesí. Společné úsilí se vyplácí i v případě boje proti nelegální migraci. Ochrana vnějších hranic se vylepšuje s bouráním těch vnitřních. **Schengenská dohoda** umožňuje volný pohyb mezi státy EU. Důležitou součástí tohoto systému je ale posílení kontrol vnější hranice. Schengenská úmluva umožňuje policejní spolupráci, výměnu informací, dozor a přeshraniční stíhání. Byl vyvinut **schengenský informační systém**, který mimo jiné obsahuje údaje o hledaných osobách nebo odmítnutých žadatelích o azyl. Pro vstup do schengenského prostoru potřebují lidé ze třetích zemí (zemí mimo Evropskou unii) jednotné (schengenské) vízum. Ministři vnitra EU schválili v létě 2007 vytvoření vízového informačního systému, který bude obsahovat informace o více než 70 milionech osob, které si zažádají o víza do schengenského prostoru. Databáze bude vedle fotografií žadatelů obsahovat také otisky prstů.

Uprchlíci

Uprchlíci tvoří specifickou skupinu mezi migranty. Podle úmluvy OSN o postavení uprchlíků se jedná o osobu, která kvůli opodstatněnému strachu z pronásledování z důvodu rasy, náboženského přesvědčení, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině nebo pro politické názory opustila svou zemi a která vzhledem k tomuto strachu nemůže nebo nechce využít ochrany této své země. Lidé jsou nuceni dočasně nebo trvale opustit svoje bydliště také v důsledku významného narušení životního prostředí, které ohrožuje jejich existenci, nebo vážně ovlivňuje kvalitu jejich života, jsou to tzv. environmentální uprchlíci. Uprchlíci mohou v cizí zemi získat azyl neboli mezinárodní ochranu.

Na rozdíl od migrantů, kteří svou zemi opouští, aby si vylepšili svou životní úroveň, tedy **hledají** uprchlíci v nové zemi **bezpečí a ochranu**, kterou jim jejich země není schopná (či ochotná) zajistit. V praxi je někdy těžké rozlišit ekonomické migranty od uprchlíků. O azyl žádají i osoby, které přichází kvůli své špatné ekonomické situaci a chudobě, nikoli ze strachu o své bezpečí. Pojem environmentální uprchlík ovšem definici uprchlíka v ženevské Úmluvě neodpovídá. Ta s lidmi, kteří se snaží uniknout hladomoru nebo opouštějí oblasti zasažené přírodními katastrofami, nepočítá, a tak tito lidé nemají ani nárok na azyl a potřebnou mezinárodní ochranu.

Každou žádost o azyl proto v příjmové zemi individuálně prověřují a posuzují. Každý žadatel o ochranu by měl být schopný prokázat, že jeho strach je oprávněný. V případě náhlého masového exodu, který vyvolají například etnické čistky, není možné žádosti posuzovat jednotlivě. Azyl pak může být udělen členům celé skupiny.

Dnes žije **ve světě** podle údajů OSN přes patnáct **milionů uznaných uprchlíků**. Do oblasti zájmu UNHCR ovšem spadá až 30 milionů osob (kromě uprchlíků jsou to vnitřně přesídlené osoby, lidé bez státního občanství či žadatelé o azyl). Vyčíslit přesný počet uprchlíku je ovšem velmi obtížné, statistiky OSN například nezahrnují environmentální uprchlíky, kteří jsou nuceni opustit svůj domov díky přírodním katastrofám. Obtížně se sleduje i vývoj počtu

uprchlíků, neboť od roku 2007 se změnil přístup OSN, která nově do statistik zahrnuje i osoby tzv. v podobné situaci jako uprchlík. Zřejmé ovšem je, že největším zdrojem uprchlíku jsou válečné konflikty.

Země původu uprchlíků (*zdroj: UNHCR)*

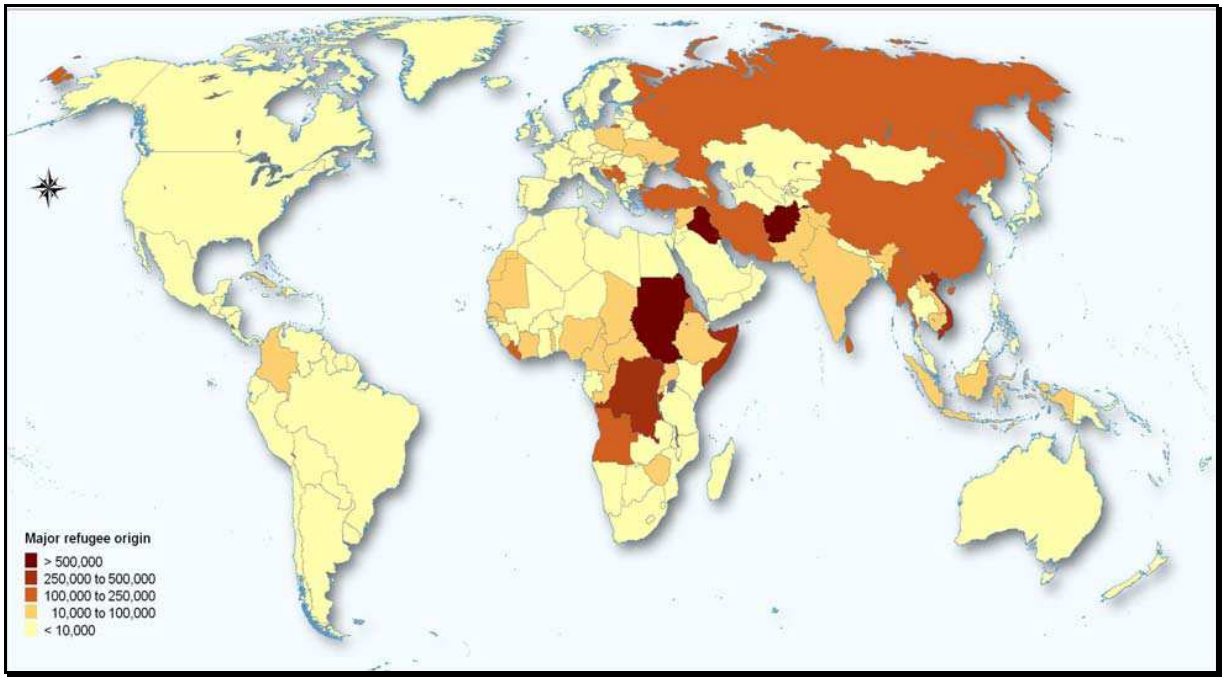

Velký nárůst počtu uprchlíků nastal začátkem devadesátých let. Od té doby se ale jejich počet snižuje. Zatímco dříve byla největším zdrojem uprchlíků Afrika, například Súdán, Kongo, dnes se naopak daří uprchlíky do těchto zemí zpět repatriovat. Aktuálně utíká velké množství osob naopak z Afghánistánu, Iráku, dlouhodobě také z Palestiny.

Klíčovou institucí pomáhající uprchlíkům je Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR). Kromě aktuální pomoci uprchlíkům zahrnuje mandát UNHCR také aktivní hledání trvalých řešení tíživé situace uprchlíků. Mezi ně patří jak repatriace, tedy návrat uprchlíků do zemí původu, jakmile to situace v zemi dovolí, tak přesídlení, tedy aktivní pomoc s integrací v azylové nebo třetí zemi pro ty uprchlíky, kteří se vrátit domů již nemohou.

Migranti v České republice

Markéta Kadlecová, Kristýna Miholová

Tato kapitola blíže představí pět národností, ze kterých pochází nejvíce cizinců žijících v České republice. Zároveň přináší vždy i pohled jedné osoby původem z dané země. Je třeba si uvědomit, že všichni jsme různí a máme odlišné pohledy na svět a společnost kolem nás – ptejte se tedy dalších, ať jsou vaše představy pestřejší.

Ukrajinci a Ukrajinky

Ukrajinci se stali v Česku pojmem a zároveň nutností, bez které se už česká ekonomika téměř neobejde. Svým počtem převyšují i Slováky, a představují tak nejpočetnější českou menšinu. V České republice jich pobývá přes 118 000 a pracuje jich zde více než 71 000.[1] Takový je počet těch, kteří jsou zaregistrovaní a pobývají v ČR legálně. Ukrajinci jsou ale podle odhadů i nejpočetnější skupinou migrantů, kteří zde pracují nelegálně. Takových může být podle odhadů dalších několik desítek tisíc. Hlavním důvodem jejich příchodu je špatná ekonomická situace na Ukrajině. Ta se však postupně začíná zlepšovat. Podle předpovědí se tak bude počet Ukrajinců přijíždějících za prací do ČR zmenšovat. Už dnes například roste jejich počet pomaleji než počet Bulharů a Rumunů.

Většina Ukrajinců a Ukrajinek přijíždí do České republiky pouze vydělat peníze a poté se zase vrací zpět. Své rodiny i majetek nechávají na Ukrajině a jejich pobyt v České republice se omezuje často na práci a ubytovnu. Mnoho jich pracuje na stavbách, v úklidových firmách a kuchyních či v jiných nekvalifikovaných profesích (i když sami mají mnohdy vysokoškolské vzdělání). Přibližně polovina Ukrajinců žije v Česku s trvalým pobytem. Jedná se většinou o mladší lidi, nebo ty, kteří si zde najdou českého partnera. Většina Ukrajinců, kteří sem přijíždějí, je ze západní části Ukrajiny, kde se hovoří ukrajinsky. Nejvíce Ukrajinců a Ukrajinek žije v Praze, kde je nejvíce pracovních příležitostí, a dále také ve středočeském a jihomoravském regionu.

Jak se vidí Ukrajinci v České republice?

Oleksa Livinský
Autor je ukrajinský novinář působící v Praze.

Dělníci, otroci, podezřelé osoby – to jsou slova, která česká společnost obvykle používá v souvislosti s Ukrajinci. Většina článků a reportáží o nich se věnuje známým tématům – popisují těžkou nekvalifikovanou práci za nízkou mzdu nebo se zabývají kriminalitou, vraždami v opilosti, krádežemi, přestřelkami mezi gangy, v lepším případě klientským systémem, skrz který si migranti nechávají za úhradu zprostředkovat práci. Jako by tady Ukrajinci nic jiného kromě braní práce Čechům a vytváření nepořádku nedělali. Ve společnosti se tak vytvořil obraz „utrápeného zlého Ukrajince“, kterému běžný Čech nedůvěřuje a bojí se ho, aniž by ho blíže poznal.

Mezi ukrajinskými přistěhovalci je přitom nutné rozlišovat. Ukrajina je rozlehlý stát s velkými regionálními rozdíly. Emigrace do České republiky měla v různých obdobích rozdílný charakter. V Česku žije okolo dvaceti tisíc potomků ukrajinských imigrantů, kteří se přistěhovali převážně za první republiky. Jsou integrováni do české společnosti a zároveň mají velké patriotické cítění vůči Ukrajině, její historii a kultuře. Toto cítění je často spojeno s bojem proti komunismu a rusko-sovětskému imperialismu. Národnostní obrození, nezávislost Ukrajiny, oranžová revoluce – to jsou události, od kterých očekávali, že posunou jejich zemi na vyspělejší úroveň, jakou by si Ukrajina po staletích útlaku zasloužila.

[1] Veškeré udávané počty cizinců (Ukrajinců, Slováků, Vietnamců, Poláků a Rusů) byly získány z dat Českého statistického úřadu k 31.12. 2012.

Nadále tak přetrvává konflikt mezi starší a novější migrační vlnou. Starší migranti mají Ukrajinu od srdce rádi, zatímco ti novější si po získání nezávislosti prožili velkou inflaci, nezaměstnanost, ztrátu úspor a nejistotu. Z pohledu starších migrantů nemají ti noví Ukrajinu, za kterou oni bojovali, rádi.

Novodobí imigranti přicházejí z Ukrajiny od počátku devadesátých let. I oni jsou různí. Jsou to nekvalifikovaní pracovníci na stavbách, v úklidových službách a v zemědělství, kteří často pocházejí ze zapadlých karpatských vesnic. Tradiční zvyky míchají se zažitým kolektivismem. Pokud si někdo vytvoří autoritu, ostatní ho začnou poslouchat a podporovat. Podobnou autoritou jsou pro ně také migrační podnikatelé, takzvaní klienti, kteří zařizují doklady, práci a pobyt pro své krajany v novém státě. Takto se migranti dostanou do Čech, kde jsou většinu času zavřeni v práci nebo na ubytovně. Snaha jednotlivce sblížit se s většinovou společností je zesměšňována a pokus o osamostatnění není vítán.

„Autority“ často projevují svou dobrotu migrantům tím, že jim přivezou levnou vodku a cigarety. Zároveň je nabádají, ať nikoho kromě nich neposlouchají, a omezují jim přísun informací. Proto se taky mnoho ukrajinských přistěhovalců nedokáže rychle zorientovat nejen v českém prostředí, ale třeba ani ve městě; neznají svá základní práva (a povinnosti), nedůvěřují oficiálním institucím ani nevládním organizacím.

Mnoho Ukrajinců, a to nejen na východě, je stále pod ruským informačním vlivem, který je tendenční a protizápadní. Novodobí přistěhovalci, hlavně ti z východních částí Ukrajiny, mají občas proruské nebo až prosovětské názory. Jsou zpravidla nejméně integrovaní a integrovatelní.

Nicméně léta strávená v zahraničí pomalu mění i novodobé přistěhovalce, zejména ty vzdělané a ty, kteří se naučili dobře česky. Někteří Ukrajinci by po několika letech strávených v České republice rádi změnili ponižující obraz své národnosti. Zakládají kulturní spolky a snaží se většinové společnosti ukázat i jiné stránky Ukrajinců. Například v Praze se rozvíjí divadelní kroužek, fotbalový tým, vznikají ukrajinské restaurace, pořádají se koncerty místních ukrajinských nebo hostujících skupin z Ukrajiny a Polska.

Nádherné jsou například oslavy pravoslavných a řeckokatolických Velikonoc (podle juliánského stylu). Tisíce perfektně oblečených, dobře naladěných Ukrajinců v neděli v osm ráno posvěcují v kostelech chleby a další jídlo v košících. Ještě před deseti lety odjížděli pracovní migranti na oslavy Velikonoc zpět domů, dnes už často slaví v České republice.

Slováci a Slovenky

Slovenské herečky a herci jsou v Česku obsazováni více než doma. V českých supermarketech není za kasou slyšet jiný jazyk než slovenštinu. V každé větší firmě se najde alespoň jeden slovenský kolega. Na některých fakultách vysokých škol jsou Češi a Slováci zastoupeni „půl na půl“. Mohlo by se zdát, že se Československo ještě nerozdělilo. Pokud si český občan bere cizince či cizinku, s velkou pravděpodobností pochází ze země halušek a Jánošíka. To vše potvrzuje jasnou skutečnost – Slováci tvoří v České republice hned po Ukrajincích druhou nejpočetnější skupinu cizinců. V současné době je jich zde registrováno více než 81 000. Ve skutečnosti jich zde je mnohem více, protože mnozí dojíždějí do České republiky pouze za prací.

Celkem zde pracuje přes 111 000 našich východních sousedů. Důvody, proč je u nás Slováků tolik, jsou jasné – jde o pětasedmdesátiletou zkušenost ze soužití ve společném státě, podobný jazyk, kulturu a geografickou blízkost. Celé situaci nahrávají vyšší platy v České republice spolu s vysokou nezaměstnaností na Slovensku. Ta byla v prosinci 2012 na Slovensku 14,4 %. Do Česka přicházejí jak lidé s nízkou kvalifikací, především ze severního a východního Slovenska, kteří nemohli doma sehnat žádnou práci, tak i vysoce kvalifikovaní odborníci, jejichž motivací byly vyšší finanční odměny. Mnoho lidí z druhé jmenované kategorie se zde rozhodlo usadit natrvalo. Mnoho mladých Slováků také studuje na českých vysokých školách a nezřídka se rozhodnou zůstat v Česku i po promoci. V poslední době se podle odborníků bude počet Slováků pracujících v ČR snižovat, protože na Slovensku dochází k ekonomickému boomu, nezaměstnanost klesla pod 10 % a mnohým se už nevyplatí „zarabať“ v Česku.

Jak se vidí Slováci v České republice?

Eva Valentová
Autorka pracuje jako právnička v neziskové organizaci Poradna pro uprchlíky.

Když se člověk projde Prahou, neubrání se myšlence, že Slováci jsou prostě všude: u pokladny v supermarketu, s podnosem v restauraci, na staveništi, na pracovní schůzce, v univerzitních lavicích, u rozhlasového mikrofonu. Je jednoduše dáno historií, že v dobách společného státu Slováci přijížděli do českých zemí zcela přirozeně a z důvodů naprosto všemožných, od rodinných až po státnické.
A zdá se, že duch federace přetrvává v tomto směru dodnes, neboť ani po 15 letech zániku Československa Slováci Českou republiku za „zahraničí“ nepovažují a přicházejí sem s představou, že naleznou stejné socio-ekonomické prostředí, byť s kvalitnější životní úrovní. Již od rozdělení byl jejich pobyt ulehčován různými bilaterálními dohodami a mírnějšími administrativními nároky. Současně jsou pro Slováky berličkou i mnohé celospolečenské aspekty, které jim žádná jiná země nemůže nabídnout. Ať již jde o paralelní porevoluční vývoj, dobrou znalost české kultury, pasivní dvojjazyčnost či četnost smíšených rodin. Pocit důvěrnosti často navozují i vzpomínky z dětství na sledování federální televize, návštěvy vzdálené rodiny, rekreace či vyprávění otců o vojenské službě na druhém konci republiky.

Právě společná minulost a blízkost kultur mají na svědomí určitou schizofrenii v postoji Slováků k České republice jako hostitelské zemi. Na jednu stranu se zde Slováci chovají sebevědomě jako doma, takřka se nepotýkají s jazykovou bariérou a nadále mluví slovensky, na druhou stranu narážejí na zdrženlivost a šetrnost Čechů a na jiný způsob života, s čímž se „vyrovnávají“ pravidelným setkáváním s krajany nebo téměř otrockým každotýdenním dojížděním na Slovensko. I přes odlišný temperament a jiné hodnotové žebříčky však podle mě Slováci vedou v České republice snadný život. Jsou oproti ostatním menšinám ušetřeni zdlouhavého procesu uznání většinovou společností a osvobozeni od ponižujících imigračních obstrukcí, které jsou zdrojem mnoha iracionálních tenzí.

Tak jak se s přibývajícím časem vytrácí mýtus stejnorodosti – české děti přestávají rozumět slovensky, ztrácí se vzájemný přehled o aktuálním dění, každá země nabrala svůj vlastní politický i ekonomický směr – mizí z ovzduší i oboustranná pofederační zášť a pocit ukřivděnosti. Mezi oběma zeměmi byly opětovně vybudovány nadstandardní sousedské vztahy, a to nejen na politické úrovni. Veliké oblibě veřejnosti se těší zejména rozvoj kulturní

výměny: slovenští herci co chvíli hostují v Čechách a české kapely jezdívají turné po Slovensku. Rovněž vzniká další významná generace smíšených rodin, roste vzájemná tolerance jednoho národa vůči druhému, a tím se pozvolna mění i přístup jednotlivců k Slovákům žijícím v České republice. Kritickým momentem snad zůstávají jen česko-slovenská hokejová utkání, jenomže národní hrdost k takovým událostem neodbytně patří.

Vietnamci a Vietnamky

Bez Vietnamců by byl život Čechů v současnosti mnohem těžší. Část populace by měla výrazně redukovaný šatník a zaměstnanější jedinci, kteří si zvykli pohodlně nakupovat pozdě v noci ve večerkách, by byli zřejmě o hladu. Výrazně by se omezili i naše kulinářské zážitky. Vietnamců u nás žije přes 58 000 a představují tak třetí nejpočetnější skupinu cizinců. Mezi Vietnamci je o Českou republiku zájem, podle výzkumů představuje jednu z nejatraktivnějších evropských zemí pro práci.

Historie vietnamské minority na našem území se začala psát v padesátých letech, kdy ČSSR a Vietnam podepsaly vzájemné dohody, na jejichž základě k nám začali přijíždět sirotci, studenti, účastníci rekvalifikačních kurzů a pracovníci především v technických a průmyslových odvětvích.

Po roce 1989 se někteří vietnamští občané museli vrátit zpět, ale mnoho vietnamských podnikatelů, kteří zde do té doby nepobývali, se přistěhovalo. Vedle podnikání představuje hlavní důvod příjezdu Vietnamců sloučení rodiny a snaha zajistit svým dětem dobré vzdělání. Vzdělání je pro Vietnamce velmi důležité, což dokládají obvykle výborné výsledky vietnamských studentů a studentek na českých školách. Vietnamci se od jiných národností liší tím, že naprostá většina z nich podniká na základě živnostenského oprávnění. V poslední době se s odlivem Ukrajinců a Slováků prosazuje snaha zaměstnat Vietnamce v českých továrnách.

Vietnamci žijí často jako uzavřená komunita, mnozí čeští občané je neznají z jiného pohledu než jako usmívající se osoby za prodejním pultem. Vietnamci jsou ale v České republice aktivní, vydávají své noviny a časopisy, organizují různé kulturní akce. Navíc jde o skupinu velmi rozmanitou, zejména generačně. Mladší generace, které se zde narodily nebo přišly v útlém věku, již těžko můžeme považovat za uzavřené. Zvlášť když mnohé z nich vychovávaly tzv. české babičky a když studují od mala v českých školách. Často hovoří česky lépe než vietnamsky. Některým vyhovuje býti spíše Čechy, jiní hledají své kořeny a vietnamský původ je pro ně stejně důležitý.

Jak se vidí Vietnamci v České republice?

Nguy Giang Linh
Autorka pracuje v Ústavu formální a aplikované lingvistiky MFF UK v Praze.

Při slově „Vietnamec“ se každému Čechovi nejdříve vybaví obraz drobného Asiata, který stojí u stánku a s úsměvem na tváři se snaží přilákat zákazníky svou krkolomnou češtinou. Stánky s levným oblečením ale už mají svou zlatou éru dávno za sebou. Nastupuje nadvláda hypermarketů a Vietnamci se snaží přizpůsobit době tím, že se stěhují do kamenných obchodů – zůstávají u oblečení nebo se zaměřují na úplně jiný sortiment, nejčastěji na ovoce a zeleninu, potraviny, trafiku s tabákem a novinami, nebo rychlé občerstvení.

Jak je to s krkolomnou češtinou u Vietnamců? Řekla bych, že se úroveň znalosti cizího jazyka se změnou prostředí nemění. Do jednoho televizního pořadu zavolal jeden Maďar a vyjádřil svůj údiv nad tím, že si Vietnamci problémy s integrací dělají sami, když se nenaučí jazyk

pořádně. Nedivím se mu. Také bych u cizinců raději obdivovala plynulý jazyk, než abych se mu smála. Proč ale většina Vietnamců neumí lépe česky? Nemají na to čas! Většina Vietnamců žijících v České republice má jediný cíl: co nejrychleji vydělat. Splnění tohoto cíle obětují svůj veškerý volný čas. Většina Vietnamců nezná víkend jako čas na odpočinek. Pracují sedm dní v týdnu, a ještě k tomu s přesčasy.

Druhým důvodem, proč neumějí Vietnamci dobře česky, je fakt, že většina z nich přichází do České republiky ve věku, kdy se novému cizímu jazyku neučí tak rychle, jako když vám bylo sedm nebo deset. Čeština je navíc od vietnamštiny tak rozdílná a je jedním z nejtěžších jazyků na světě. Ale naopak: zkuste se někdy naučit výslovnosti vietnamských tónů a diftongů, triftongů. Pak možná lépe pocítíte, jak pro nás může být těžké skloňování a časování. Málokdo se naučí cizímu jazyku jen pasivně bez komunikace. Mnozí Vietnamci nemají tolik možností poznávat nové české přátele. Nedokázala bych si představit, jak bych mohla najít přátele, kdybych od rána do večera prodávala a poté padla únavou do postele.

Ani Češi se ale často nesnaží s Vietnamci navazovat kontakt. Pro ilustraci uvedu jeden příklad. Přemýšleli jste někdy o tom, kam byste se v autobuse, metru či tramvaji posadili, kdybyste měli volné místo vedle Čecha/Evropana a zároveň vedle Vietnamce/Asiata? Já jsem si všimla, že v takovém případě si ke mně sedne málokdo. A nejsem sama, kdo se takto cítí.

Rusky a Rusové

Rusové v České republice představují čtvrtou nejpočetnější menšinu. Na našem území jich žije asi 32 000. Česká společnost ovšem považuje za „Rusy“ všechny rusky hovořící obyvatele, tedy často i Ukrajince, Moldavany a občany ze zemí bývalého Sovětského svazu. Rusové se od ostatních cizinců v České republice odlišují, a to svým ekonomickým a sociálním postavením. Rusové, kteří k nám přijíždějí, jsou většinou příslušníky movitějších vrstev a jsou nadprůměrně vzdělaní. V dotazníkovém šetření, které proběhlo v ruské komunitě v roce 2000, uvedlo 43 procent respondentů, že absolvovalo alespoň několik semestrů vysoké školy. Většina Rusů také pochází z větších měst, čímž se velmi liší například od ukrajinské komunity. Mnoho Rusů zde podniká či pracuje v odborných profesích. Poměrně častí jsou také ruští vysokoškoláci, a to nejen na veřejných, ale velmi často i na soukromých vysokých školách.

Ruská komunita je poměrně uzavřená. Časté je, že Rusové, kteří zde podnikají, zaměstnávají občany z Ruska nebo ze zemí bývalého Sovětského svazu. Ruští podnikatelé nejčastěji nabízejí služby ostatním Rusům, a to v oblasti financí, realit, právního poradenství či hotelnictví. Nejvíce Rusů žije v Praze (skoro 20 000) a dále v Karlovarském kraji Česká republika představuje pro Rusy čtvrtou nejatraktivnější zemi, co se týče vystěhování, a to hned po Velké Británii, Německu a Finsku. Nejdůležitější roli v tom hraje geografická blízkost České republiky, a tedy dostupné cestování tam a zpět. Jak bylo zmíněno výše, stále častěji přijíždějí také mladí lidé z Ruska za studiem (existují tu akreditované přípravné školy na univerzitu) nebo za klidnějším podnikáním ve stabilním prostředí. Tito lidé častěji vyhledávají kontakty napříč společností – přibývá tedy i různých sdružení a dobrovolných, veřejných aktivit.

Jak se vidí Rusové v České republice?

Vladimír Vedraško
Autor v Praze vede nakladatelství vydávající tituly s lidskoprávní tematikou.

Takzvané „české Rusy" lze charakterizovat jako aktivní lidi s podnikatelským duchem, kteří jsou ochotni tvrdě pracovat, aby dosáhli výsledků. Hodně z nich, hlavně mladých, se do české společnosti rychle asimiluje a v některých profesích dosahují lepších výsledků než Češi, například v managementu (hlavně ve stavebnictví), informačních technologiích nebo hotelnictví. Ruská komunita je ale roztříštěná a nejednotná (zejména pokud jde o intelektuály). Různé skupiny se někdy i veřejně dostávají do konfliktů.

V České republice žijí různí Rusové. Na jedné straně tu jsou ti, kteří si uchovávají svou identitu a zachovávají ruské tradice, komunikují jen se svými krajany a ani se nesnaží přijmout českou kulturu a její převažující hodnoty.
Druhou skupinu tvoří lidé, kteří se oddělují od masy imigrantů. Chtějí se raději cítit a být považováni za „cizince" neboli svobodné lidi. V ruské mentalitě je totiž slovo emigrant vždy intuitivně spojováno s člověkem, který utíká pryč za lepším životem jinam, ale hlavně mimo svou rodnou zemi. To není příliš patriotické – a pro lidi v Rusku je patriotismus jednou ze základních hodnot.

A co se Rusům v České republice líbí? Hlavně oceňují její stabilitu a předvídavost. Jsou jim blízké slovanské kořeny zdejší kultury a svou roli také sehrává geografická blízkost k mateřské zemi – myšlena je tím možnost levně cestovat tam a zase zpět. Zároveň hraje roli vědomí, že jsou ve středu Evropy, odkud se mohou dostat, kamkoliv se jim zachce. To je velmi důležitý moment pro získání duševní pohody, který je téměř nepředstavitelný, pokud žijete například někde v Irkutsku.

A co se jim naopak nelíbí? Všudypřítomná umírněnost. Zvláštní kombinace důkladnosti (přecházení ulice na zelenou) a nedbalosti (parkování tří aut na místě, kam by se jich vešlo pět).

Polky a Poláci

Naši severní sousedi představují pátou nejpočetnější minoritu žijící v České republice. Žije jich zde přes 19 000. Většina z nich se zde neusazuje natrvalo, ale pouze přijede vydělat peníze a pak zase odjede. Z Poláků registrovaných v České republice jich zde naprostá většina pracuje, což je odlišná situace oproti ostatním národnostem, která naznačuje, že zde nepobývají například rodiny s dětmi a že se většinou jedná pouze o dočasný pobyt na našem území. Tomu odpovídá i rozmístění Poláků v republice. Většina jich žije v blízkosti velkých výroben nebo továren a ve větších městech. Důvodem migrace do České republiky je vedle geografické a jazykové blízkosti i silnější česká ekonomika.

Poláci jsou však v české kotlině přítomni historicky. Tradičně jsou Poláci soustředěni v okresech Karviná, Frýdek-Místek a v historické oblasti Těšínska. Mnohonárodnostní tvář získalo Těšínsko na přelomu 19. a 20. století, kdy sem s vidinou lepší práce přijíždělo mnoho ekonomických migrantů z polského Haliče. Dnešní ekonomičtí migranti, kteří k nám z Polska přijíždějí, tedy pouze následují své předky. Naše země ale není v tomto ohledu výjimkou,

Poláci mají cestování za lepší budoucností v krvi. V USA například žije 10 miliónů Američanů, kteří se hlásí k polskému původu.

Jak se vidí Poláci v České republice?

Jan Dabkowski
Autor v ČR absolvoval Evropskou dobrovolnickou službu.

Polák má v Česku vcelku snadný život, nemusí se ani cítit jako cizinec. Vypadá stejně jako Češi, snadno se dorozumí, rasisti se o něj nezajímají. Část Poláků si ale myslí, že jejich přítomnost nezajímá ani ostatní Čechy. Podle výzkumů jsou si nicméně oba národy vzájemně sympatické. Na začátku letošního ledna zveřejnilo Centrum pro výzkum veřejného mínění výsledky výzkumu, podle kterých má 73 procent Čechů dobrý vztah k Polákům (vztah k Polákům byl druhý nejlepší, hned po vztahu ke Slovákům). Dva dny poté jeho polský protějšek CBOS oznámil, že osmdesáti procentům Poláků by nevadila česko-polská svatba v jejich rodině (hned za Čechy se umístili Francouzi). Smíšené sňatky nejsou výjimečné, já sám znám jeden pár Češky a Poláka a asi deset párů Polky a Čecha.

Poláci už v Česku nepracují jen na stavbách a v továrnách, ale často také v mezinárodních firmách, například v oblasti IT. Část jich podniká, uplatňují se i v neziskovém sektoru, spousta jich studuje na vysokých školách – buď jako studenti výměnných programů nebo tu zůstávají celých pět let. V neposlední řadě působí v České republice hodně polských kněží. Podle slov Jana Pavla II. tím Polsko splácí „dluh“ za pokřtění polských knížat v roce 966 a za šíření víry svatým Vojtěchem.

Obecně lze říct, že se v Česku máme dobře. Někteří Poláci se i tak cítí osamoceni a mají problém najít si mezi Čechy kamarády. Vadí jim česká odtažitost a malá vřelost. Podle některých má k Polákům lepší vztah starší generace Čechů, jiní zas naopak tvrdí, že právě ona je daleko méně tolerantní. Jak říkáme u nás v Polsku: existuje víc pohledů, než je lidí. V České republice, jako jinde ve světě, drží Poláci při sobě. Když jich někde žije víc, setkávají se a pořádají různé aktivity – mimo jiné v rámci církevní komunity. Díky polsko-českým sňatkům a jiným svazkům jsou už tradice docela pomíchané. Také proto se zde nemusíme cítit jako cizinci.

Druhy migrace

Kateřina Bártová, Kristýna Miholová

Lidé migrovali odnepaměti. Za první migranty bychom mohli považovat už lovce mamutů, kteří opouštěli svá primitivní obydlí, aby se dostali do míst, kde byl dostatek potravy. Významná migrační vlna přišla v době stěhování národů. Mongolské kmeny toužily rozšířit svou říši, proto se vydávaly na dobyvačné výboje, při nichž ohrožovaly západní civilizace. Výbojné války nebyly v raném středověku ničím neobvyklým. Tyto pohyby obyvatelstva měly za následek politické, ekonomické, ale i společenské a kulturní změny. Stejně tak

zámořské plavby a „objevování“ Západem dosud nepoznaných světů byly neopominutelnou migrační vlnou, při které se mísilo množství zcela odlišných kultur.

Člověka z domova často vyháněly **přírodní a společenské katastrofy** jako války, epidemie a hladomor, lidé odcházeli také kvůli pronásledování kvůli jejich **náboženskému či politickému přesvědčení**. V moderních dějinách a v souvislosti s technickým pokrokem, který se týká zejména způsobu a rychlosti dopravy, chápeme pojem migrace trochu odlišným způsobem. Kromě modernizace přihlížíme také ke změně důvodů, které vedou migranty k opuštění jejich země.

Druhy migrace podle příčin

a) ekonomické příčiny

Asi se nenajde nikdo, kdo by netoužil prožít svůj život v míru, nechtěl hmotně a intelektuálně zabezpečit nejen sebe, ale i své nejbližší. Opouštění domovů z ekonomických příčin, tedy odejít za lépe placenou prací a vyšším životním standardem do zahraničí, je v dnešním světě zřejmě nejrozšířenější formou migrace, která se ovšem netýká pouze rozvojového světa.

Tyto ekonomické příčiny, které lidi nutí odejít za lepším živobytím do bohatší ciziny, bývají nejčastějším důvodem k opuštění země. Nelehká finanční situace doma může být způsobena také rozpadem ekonomiky země, na níž byl daný stát zdrojově závislý (viz rozpad sovětského bloku). Někteří lidé, kteří migrují kvůli práci, se také pokoušejí v cílové zemi založit vlastní firmu, ale k takovému kroku musejí svůj pobyt v zemi řádně legalizovat a splnit spoustu dalších administrativních podmínek.

b) sociální příčiny

Rodnou zemi lidé opouštějí kvůli touze dosáhnout určitého vzdělání (například Afričané nebo Arabové často přicházejí do ČR, aby dosáhli titulu lékaře medicíny), které je v jejich státě buď z finančních, nebo i sociálních důvodů nedostupné.

Ukrajinku Irynu Baračukovou donutil k emigraci zdravotní stav její hluché dcery, která navíc na Ukrajině neměla možnost řádně studovat. Migrací jí chtěla zajistit kvalitní vzdělání na specializovaném pražském gymnáziu a dobrou lékařskou péči. Na jejím příběhu je možné doložit nejen takzvanou studijní migraci, nýbrž také migraci z humanitárních důvodů. O ní hovoříme v okamžiku, kdy je příčinou emigrace nemoc nebo handicap blízké osoby.

Často se také stává, že se člověk rozhodne v zahraničí založit rodinu, zůstane se svým partnerem a do země svého původu se už nevrátí. Migrace spojená se slučováním rodin

nastává i v případech, kdy například manžel či manželka s dětmi následují svého partnera, který odešel za prací do zahraničí.

Mezi migranty mají zvláštní postavení ti, kteří ze své země odcházejí kvůli pronásledování **z** důvodu rasy, náboženství, národnosti nebo příslušnosti k určité sociální skupině. Jsou považováni za uprchlíky, Ženevská úmluva o právním postavení uprchlíka jim zaručuje jistá práva a ochranu.

c) politické příčiny

Migrace ovšem nemusí být záležitostí svobodného rozhodnutí. K nedobrovolné migraci často dochází v případech politické perzekuce. Lidé, kterým by v případě setrvání ve vlastní zemi hrozila smrt nebo vězení, jsou tak často nuceni odjet mimo vlast a již se nevrátit zpět. Některé režimy dokonce svým úhlavním protivníkům nabízejí bezproblémové vycestování mimo hranice státu s tím, že se navždy zřeknou možnosti návratu.

d) ekologické příčiny

V souvislosti se zhoršujícím se stavem našeho životního prostředí někteří odborníci hovoří také o hrozbě migrace z ekologických příčin. Existují teorie, podle nichž se v důsledku globálního oteplování, změn klimatu a z toho vyplývajících ztrát zemědělské půdy a zdrojů obživy v horizontu několika desítek let mohou dát do pohybu i stovky milionů, ne-li miliardy lidí.

e) demografické příčiny

Důležitým faktorem mezinárodní migrace je demografická situace. V zemích třetího světa, především v některých regionech Afriky a Asie, se lidé kvůli rychle rostoucí populaci a nemožnosti zapojit se do ekonomického života ve vlastní zemi rozhodují opustit přelidněné a sociálně a ekonomicky strádající oblasti. Naopak stárnutí a vymírání populací ve vyspělých evropských zemích vede k potřebě náboru cizí pracovní síly.

Druhy migrace podle času

Migraci můžeme dělit z hlediska časového na krátkodobou a dlouhodobou.

Krátkodobá migrace zahrnuje rekreační cestování, výjezdy za prací nebo studiem. Tyto pobyty zpravidla mívají větší dopad na sociální status jedince. Zkušenosti ze zahraniční vysoké školy, stáže nebo zaměstnání většinou zvýší cenu konkrétní osoby. Člověk pracující mimo svou zemi může okamžitě vylepšovat ekonomickou situaci své rodiny, a to ve formě remitencí (finančních prostředků zasílaných migranty své rodině do mateřské země). Po návratu se také mění jeho postavení. Nabyté zkušenosti, znalosti a dovednosti jej zvýhodňují a zařazují mezi elitu. Zároveň u něj dochází k potřebě dalších migrací, pracovní trh migrantovy mateřské země totiž často není schopen zajistit jeho nový životní styl.

Pro **dlouhodobou nebo trvalou změnu pobytu** se člověk často rozhodne ve chvíli, kdy ve svém rodném státě nemá možnost dosáhnout uspokojivého ekonomického zázemí, přestože má ukončené požadované vzdělání. S dlouhodobou migrací souvisí také uprchlictví, které ale není motivováno ekonomicky, nýbrž dochází k němu v důsledku různých nepokojů či válečných konfliktů.

Migranti se mohou v dané zemi usadit buď natrvalo, nebo se do ní opakovaně vracejí, proto také hovoříme o migraci **trvalé, nebo opakované (cirkulární)**.

Legální migrace

Podmínky vztahující se na pobyt cizinců na našem území jsou upraveny takzvaným cizineckým zákonem (č. 326/1999 Sb.), který již prošel mnoha novelami (naposledy k.1.1. 2011) a minimálně od roku 2005 se hovoří o potřebě zcela nové právní úpravy. Ta je již třetím rokem připravována. Podle nynější legislativní normy jsou cizinci přicházející do Česka děleni na dvě skupiny. Jedna z nich představuje **občany Evropské unie, Norska, Švýcarska, Islandu a Lichtenštejnska a jejich rodinné příslušníky**, do druhé skupiny spadají všichni lidé, kteří nepocházejí z členských států EU. Říká se jim **občané třetích zemí** a právě oni, na rozdíl od „evropských“ rezidentů, potřebují platná víza.

V roce 2011 počet legálně pobývajících cizinců (tj. s vízy nad 90 dní nebo s některým z typů povolení k pobytu, včetně registrovaných občanů EU) dosáhl 434 tisíc, z toho 2166 osob představují cizinci s aktuálně platným azylem.

Některé osoby ze třetích zemí mohou být českými úřady zbaveni vízové povinnosti při pobytu nepřesahujícím tři měsíce v okamžiku, kdy jsou jejich jména uvedena na takzvaném bílém seznamu (viz nařízení Rady ES č. 539/2001). Ve všech ostatních případech je povinností každého, kdo chce překročit hranici našeho státu a usadit se v něm, mít vyřízeny všechny náležité dokumenty.

Druhy víz pro pobyt v České republice

Vstup, pobyt a vycestování z území České republiky je v kompetenci Ministerstva vnitra ČR, Ministerstva zahraničních věcí ČR a Policie ČR. Pokud je pro cizince Česká republika jen tranzitním územím, musí předložit takzvané **průjezdní vízum** (§ 22 cizineckého zákona). Vízum ho opravňuje k průjezdu naším územím na území jiného státu. V případě nutného zdržení při takové cestě, například při čekání na letadlový spoj, je potřeba opatřit si navíc **letištní vízum** (§ 24 cizineckého zákona).

Pokud se cizinec rozhodne v ČR zůstat déle, aniž délka jeho pobytu přesáhne 90 dní, musí doložit **vízum k pobytu do tří měsíců** (§ 26 cizineckého zákona). Žádosti o udělení tohoto krátkodobého víza vyřizuje zastupitelský úřad ve lhůtě do jednoho měsíce. Jedná se o vízum na celý Schengenský prostor, tzv. turistické vízum.

Ministerstvo vnitra uděluje **víza k pobytu nad 90 dní** (§ 30 cizineckého zákona). Žadatel musí uvést účel svého pobytu. Bývá to nejčastěji práce, studium, podnikání nebo stále častější sloučení rodiny. Žádost se i v tomto případě podává na zastupitelském úřadě České republiky, pouze v několika výjimečných situacích je možné žádat i z ČR. Zákonná lhůta pro vyřízení tohoto typu víza je 120 dní ode dne podání žádosti. K žádosti je nutné předložit cestovní doklad, potvrzení účelu pobytu uváděného žadatelem a dále musí být doloženo, že žadatel disponuje dostatečným množstvím finančních prostředků a že má zajištěné ubytování na celou dobu svého pobytu. Zároveň se přikládá výpis z evidence Rejstříku trestů ČR a dvě fotografie.

Cizinec musí také doložit doklad o zaplacení cestovního zdravotního pojištění, jehož rozsah je rovněž určen cizineckým zákonem.

Pokud účel pobytu cizince ze třetí země na našem území přetrvává, je možné devadesátidenní vízum prodloužit. Maximálně se může tento postup uplatňovat po dobu jednoho roku. Na udělení víza nemá žadatel možnost uplatňovat právní nárok. Plánuje-li cizinec v naší zemi pobývat déle než jeden rok, má právo podat žádost o **povolení k dlouhodobému pobytu**.

Práva cizinců s dlouhodobým a trvalým pobytem

Povolení k dlouhodobému pobytu cizince na našem území upravuje paragraf 42 cizineckého zákona. Jeho předstupněm je právě tříměsíční vízum, přičemž účel pobytu by měl zůstat nezměněn, o jeho případné změně pak rozhoduje Odbor azylové a migrační politiky ministerstva vnitra. Pro prodloužení se vyžadují stejné podklady jako při udělení víza na 90 dnů. Pokud se zde chystá cizinec také podnikat, musí navíc předložit doklad o stavu daňových nedoplatků a další dokumenty. Také povolení k dlouhodobému pobytu je možné prodlužovat. Například za účelem společného soužití rodiny nebo studia může cizinec požádat o povolení k dlouhodobému pobytu i na zastupitelském úřadě ČR v zahraničí.

Cizinec, který získá **trvalý pobyt v ČR**, nebo se stane azylantem, se může ve většině případů těšit obdobnému postavení jako občan ČR. Tito lidé mohou například pracovat bez pracovního povolení a mají stejné postavení jako občané ČR v oblasti soukromého podnikání. Stejně tak získávají v případě nezaměstnanosti podporu a jsou zařazeni do evidence úřadů práce. Mají nárok také na mateřskou nebo rodičovskou dovolenou, dávky státní podpory (porodné, pohřebné, rodičovský příspěvek, přídavek na dítě apod.), sociální pojištění (nemocenské i důchodové), zdravotní péči nebo služby (domovy důchodců, pečovatelská služby, poradny atd.). Stejně tak mohou nakupovat a prodávat nemovitosti. Dalším z jejich práv je přístup k základnímu, střednímu a vyššímu odbornému vzdělání. Tato práva osoby s dlouhodobým pobytem nemají, přestože zde odvádějí daně a všechny povinné poplatky jako občané.

Cizinci s trvalým pobytem a azylanti naopak **nemají** na našem území **volební právo**, nemohou pracovat v ozbrojených složkách nebo ve státní sféře. V případě dalšího cestování, byť jen krátkodobého, se na ně vztahuje vízová povinnost shodná s vízovou politikou jejich domovské země. Tato skupina lidí se také může potýkat s potížemi při vyřizování hypoték, leasingu nebo spotřebitelských úvěrů. Na tyto služby totiž nelze uplatnit právní nárok, rozhodnutí většinou závisí na firmě, která žádost posuzuje.

Povolení k trvalému pobytu je také možné získat na základě příbuzenství s občanem ČR, ovšem až po roce manželství a dvou letech na území ČR. Trvalý pobyt je možné získat i po předchozím nepřetržitém, alespoň pětiletém pobytu na našem území. Pokud bylo účelem pobytu studium, započítává se pouze polovina doby strávené v ČR. Podmínkou k získání trvalého pobytu je i úspěšné složení zkoušky z českého jazyka.

Po pěti letech trvalého pobytu v ČR se může cizinec ucházet o **české státní občanství**, přičemž azylantům je tato lhůta prominuta. Ani na udělení občanství ovšem neexistuje právní nárok.

Azylanti v České republice a jejich práva

Proceduru, kterou musí člověk postoupit, aby dostal v ČR azyl neboli mezinárodní ochranu, upravuje zákon o azylu (č. 325/1999 Sb.). Azyl je udělován tomu cizinci, který je pronásledován za uplatňování politických práv a svobod, nebo který má odůvodněný strach z pronásledování z důvodů rasy, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině nebo kvůli zastávání určitých politických názorů ve státě, jehož je občanem.

Ve zcela výjimečných případech může být cizinci udělen azyl z humanitárních důvodů. Za účelem sloučení rodiny azyl dostávají zpravidla i ostatní blízcí příbuzní. V zákonu o azylu jsou uvedeny také důvody, které udělení azylu vylučují. Pro názornost je to například spáchání válečného trestného činu nebo zločinu proti lidskosti.

Azylovou politiku ČR má v kompetenci Odbor azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra ČR, který má na vyřízení žádosti o azyl 90 dní.

Cizinec, který chce v ČR získat azyl, se dostaví do přijímacího střediska v Zastávce u Brna a na letišti Václava Havla v Praze, kde se podrobí vstupní proceduře a kde je také zahájeno azylové řízení. Rozhodnutí o výsledku řízení se žadatel obvykle dozvídá v pobytovém středisku, v němž mu je kromě bydlení poskytnuta i strava a základní hygienické potřeby. V rozsahu péče zdravotní pojišťovny je takovému člověku také hrazena lékařská péče. Po jisté době se žadatel musí dostavit k pohovoru na ministerstvo vnitra. Během tohoto rozhovoru úředníci zjišťují podstatné skutečnosti, které mají vliv na jejich rozhodnutí o udělení azylu. Žadatel může kdykoliv v průběhu řízení vzít svůj požadavek zpět a požádat ministerstvo o úhradu nákladů spojených s návratem do své rodné země. Pouze ministerstvo rozhodne, zda mu cestovní náklady zaplatí.

V okamžiku, kdy je žádost o udělení azylu zamítnuta, má žadatel nárok podat žalobu ke krajskému soudu a do konečného verdiktu zůstat na našem území. Soud o rozhodnutí udělit, nebo neudělit azyl nerozhoduje. Jeho pravomoc je v tomto případě omezena pouze na vrácení celé věci zpět k dalšímu prošetření. Pokud ale soudce zamítavé stanovisko ministerstva potvrdí, může se žadatel obrátit na Nejvyšší soud s takzvanou kasační stížností. Pokud ji soud zamítne, azylové řízení tím končí. Druhou možností je, že Nejvyšší soud vrátí celou věc k dalšímu řízení. Pouze malému procentu žadatelů soud skutečně azyl udělí. Ročně jej dostane přibližně sto až dvě stě osob. Od roku 1990 získalo v České republice azyl necelých tři tisíce cizinců. Nyní je v platnosti tzv. Dublinské nařízení, které říká, že uprchlík musí žádat o mezinárodní ochranu v té zemi EU, do které první vkročí. I z toho důvodu je v Česku žádostí poměrně málo, neboť nemá vnější hranice a jediná možnost pro uprchlíky je tedy přiletět letadlem.

Neregulérní (nelegální) migrace

Vzhledem k tomu, že historicky souvisí používání termínu „ilegální či nelegální migrace/migrant“ zejména s jejich kriminalizací, navrhují odborníci z řad sociálních vědců používat raději termín nehodnotící, tedy neregulérní migrace/migrant.

Problematiku neregulérní migrace značně proměnil vstup České republiky do schengenského prostoru z 20. na 21. prosince 2007, kdy byly zrušeny kontroly na vnitřních hranicích. Země Schengenu totiž mají všechny společnou vízovou politiku a kontroly probíhají pouze na vnějších hranicích tohoto prostoru. Vnitřní hranice z hlediska pohybu osob a zboží de facto neexistují. Zatímco do této doby tedy byla pro Českou republiku zásadním problémem nelegální migrace přes státní hranice, od roku 2008 se tento problém v podstatě marginalizoval a pozornost se upnula na tzv. nelegální pobyt.

Množství osob, u kterých bylo zjištěno ilegální překročení našich státních hranic, se od počátku 90. let zvyšovalo. Počet těchto osob začal stagnovat až v roce 1998. Od té doby dochází k postupnému snižování neregulérních přistěhovalců. Například v roce 2000 zjistila cizinecká policie 53 116 případů (z toho 32 720 nelegálně překročilo státní hranice a 22 355 porušilo pobytový režim), v roce 2007 jich bylo už jen 7 549 (z toho 3 384 přešlo nelegálně přes státní hranice a 4 712 porušilo pobytový režim).

Od vstupu ČR do Schengenského prostoru započítává cizinecká a pohraniční policie ČR mezi neregulérní migranty v podstatě už jen takové cizince, kteří na našem území porušují pobytový režim. Zatímco v roce 2008 jich bylo zjištěno 3 661, v roce 2011 3 280.

Problémy spojené s neregulérní migrací

Problémů souvisejících s neregulérní migrací je více. Je to v prvé řadě samotný způsob jejich příchodu do země, ve které chtějí žít. Často se migranti nechávají do země převádět **zločineckými gangy**, které si za tyto služby účtují nemalé částky. V důsledku těchto praktik dochází k dalším trestným činům, jakými jsou **obchod s lidmi, prostituce nebo vyděračství**. V případě, že je u nás ilegální přistěhovalec také zaměstnán, jeho mzda není řádně zdaněna, neplatí si sociální a zdravotní pojištění a spousta peněz proteče mimo státní pokladnu.

Množství nelegálních přistěhovalců si hledá zaměstnání prostřednictvím sítě neformálních zprostředkovatelů práce majících vazby na komerční sféru, která práci cizinců vyhledává. Takto zaměstnávaní lidé pocházejí většinou ze zemí bývalého Sovětského svazu (Ukrajina, Moldávie, Bělorusko, středoasijské republiky, pobaltské státy nebo Rusko). Pracovník se tak stává závislým na zprostředkovateli práce a často je stejnou osobou také vykořisťován. Počátek **klientského systému** spadá už do devadesátých let. Jeho zrod je spojován se zavedením restriktivních opatření pro vstup cizinců na pracovní trh v České republice v roce 1996. Dalším významným mezníkem bylo zavedení vízového styku se zeměmi bývalého Sovětského svazu, které vešlo v platnost v roce 2000. Všechny podoby klientského systému se vyznačují nerovnoprávným postavením cizince na trhu práce, pracovním vykořisťováním, jež hraničí s otrockou prací, a v neposlední řadě je pro něj charakteristické obcházení platných zákonů. Klientský systém představuje problém zejména z hlediska lidských práv migrantů. Klienti například migrantům zabavují jejich pasy a neprodlouží jim – i přes sliby – pobyt, aby si tak zajistili jejich poslušnost a posílili jejich závislost. Cizinci, který nemá k pobytu na našem území řádné povolení patřičných úřadů, hrozí správní vyhoštění, což znamená ukončení pobytu v našem státě a jeho následné znemožnění po předem stanovenou dobu.

Nelegální pobyt cizinců na území určitého státu tedy nepředstavuje jen potíže v oblasti fiskální politiky (práce načerno, daňové úniky), ale způsobuje také **problémy s kriminalitou** (nelegální cizinci se nechávají snadno zmanipulovat ke zločinu). Z těchto, ale i z jiných

důvodů, je proto nutné, aby stát neregulérní migraci čelil. Je k tomu vhodné využít hned několik přístupů.

Přístupy k neregulérní migraci

a) První přístup je **represivní** a k potírání migrace využívá policejní složky. Nelegální migrant může být potrestán finanční sankcí, odnětím svobody nebo vyhoštěním, které se často provádí formou deportace do země původu. Represe má navzdory své hrozbě malou účinnost.

b) Druhým řešením by mohlo být **usnadňování legální migrace**, ať už formou odstraňování byrokratických překážek, posilováním práv cizinců, nebo zaváděním programů dočasné migrace. (Cizinec přijede jen na několik měsíců, ale ví, že vrátí-li se domů, bude moci přijet příští rok zase.) Může se ale také začít intenzivněji pracovat na pomoci zemím, odkud lidé odcházejí. Tento přístup je odborníky vnímán jako nejúčinnější, jelikož odstraňuje samotnou příčinu nelegální migrace.

c) Třetím principem je takzvaná **regularizace**, tedy prominutí postihů a legalizace pobytu těm, kteří mají nelegální status. Regularizaci migrace do České republiky by bylo možno zajistit následujícími způsoby. V prvé řadě ji lze udělit prostřednictvím celoplošné amnestie pro všechny ilegální přistěhovalce. Tento způsob ovšem neřeší příčinu nelegality, nýbrž pouze její projevy.

Jednou z možností citlivějšího řešení je jednorázová regularizace pracovní migrace. Hlavními kritérii by byly jednak faktický (tedy i nelegální) pobyt cizince o určité délce a zadruhé pak ekonomická činnost migranta. Cílem této regularizace by bylo potírání ilegality na trhu práce a integrace cizinců do hospodářského života České republiky.
Další možností je regularizace v návaznosti na systém azylového zákona. Časově omezené povolení k pobytu by měli dostávat všichni cizinci, u nichž jsou dány určité humanitární důvody.

Třetí variantou je permanentní regularizace z humanitárních důvodů, podle které by mohl o povolení k pobytu požádat každý cizinec, který se na našem území zdržuje (ať už legálně nebo nelegálně) po určitou dobu, má zde rodinu nebo má jiné humanitární důvody.

A konečně poslední uvažovanou možností je beztrestný dobrovolný výjezd a možnost úpravy pobytu mimo území. Cizinec, který nemá správní vyhoštění, by mohl mít možnost oznámit určitým způsobem svůj úmysl ukončit ilegální pobyt příslušnému orgánu. Obdržel by výjezdní příkaz, přičemž by při eventuální následné žádosti o vízum nebyl znevýhodněn, dokonce by mohl být na základě dlouhodobého pobytu v ČR i zvýhodněn.

Pragmatický přístup k nelegální migraci by v sobě měl zahrnovat všechny výše uvedené principy. Většina zemí bohužel klade důraz pouze na represi.

Integrace migrantů

Lucie Dorůžková, Kristýna Miholová

Pojem integrace migrantů je možné chápat jako proces zapojení jednotlivce (či skupin) do celku. Pod celkem se většinou rozumí společnost, stát nebo konkrétní obec. Oproti asimilaci je integrace chápána jako **oboustranný proces přizpůsobování nejen migranta, ale i společnosti**.

Konkrétní integrační politiky věnují pozornost různým sférám či životním oblastem. Sleduje se například integrace na trhu práce, do vzdělávacího systému anebo míra segregace v bydlení.

O pojmu integrace se vedou časté diskuse. Někteří autoři například upozorňují na to, že je tento pojem postaven na mylných předpokladech. Integrace přistěhovalců totiž jako by předpokládala, že před příchodem migrantů byla společnost „integrovaná“. Tak tomu však není. Nežijeme ve společnostech, které by byly etnicky, sociálně nebo jinak stejnorodé. Také není zřejmé, kdy proces integrace „končí“ ve smyslu, že určitý člověk přestane být migrantem a stane se jedním z „nás“.

Postupné nabývání práv

Integrační politika České republiky se začala vytvářet ke konci devadesátých let. Nejdříve kladla důraz na rozvoj „vztahů mezi komunitami“ a snažila se tak ovlivnit přechod od „monokulturní“ k multikulturní společnosti. Pod částečným vlivem Evropské unie se pak prosadil princip, podle něhož migranti nabývají společně s prodlužující se dobou pobytu a prohlubující se integrací do české společnosti postupně větších politických, občanských, sociálních, kulturních a dalších práv.

Status trvalého pobytu, který může cizinec získat po pěti letech života v České republice, pro něj znamená na rozdíl od dlouhodobého pobytu větší právní, sociální a jiné jistoty i nezávislost na konkrétním zaměstnavateli. Kromě přístupu k některým právům (volební právo) zaručuje téměř stejné postavení, jaké mají čeští občané.

Rovnost mezi občany a cizincem by měla (alespoň teoreticky) nastat, když se cizinec stane občanem. Z tohoto hlediska by stát měl usilovat o to, aby se cizinci v dlouhodobé perspektivě stali občany. **Přístup k českému občanství** však není snadný ani po splnění podmínek uvedených v zákoně (minimálně pět let trvalého pobytu, beztrestnost, znalost češtiny aj.) a na jeho udělení není právní nárok. Na druhé straně je třeba podotknout, že samotní migranti usilují především o získání trvalého pobytu a o české občanství nemají zájem, protože tím ztrácejí své původní občanství.

Česká legislativa až na výjimky zatím neumožňuje držení dvojího občanství. V současné době prochází legislativním procesem nový návrh zákona o občanství, který sice některé dosavadní překážky udílení občanství odstraňuje (zavádí možnost dvojího občanství, usnadní získat občanství migrantům druhé generace), ale na druhou stranu nové a často problematické podmínky pro získání občanství zavádí a zachovává též nenárokovost občanství a ponechává velký prostor pro rozhodování úředníků. Česká republika se tak zřejmě ani po schválení nového zákona o občanství neposune na pomyslném žebříčku udílení občanství z beznadějně posledního místa. V rámci Evropské unie je totiž u nás poměr udělených občanství k počtu cizinců trvale žijících na našem území suverénně nejnižší. V roce 2011 nabylo české státní občanství 1 936 cizinců.

Znalost češtiny

Aktuálně je v české integrační politice jedním z nejdiskutovanějších témat **znalost češtiny**, podpora jejího osvojování a zavedení jazykové zkoušky jako jedné z podmínek k získání trvalého pobytu. Vyplývá to z evropských trendů v integračních politikách a také z toho, že se nedá očekávat automatické zvládnutí češtiny spolu s pobytem a prací v České republice.

Cílem plánovaných opatření je rozšířit možnosti pro uplatnění na trhu práce a posílit nezávislost migrantů na zaměstnavatelích a zprostředkovatelích. Někteří zprostředkovatelé si ze znalosti jazyka a českého prostředí udělali obživu a někdy kvůli tomu migranty zneužívají. Zároveň je také schopnost domluvit se jazykem země, ve které se chce migrant usadit, vnímána jako základ pro udržení sociální soudržnosti společnosti.

Není pochyb o tom, že znalost jazyka je důležitým prvkem integrační politiky. Zároveň by ale tomuto viditelnému aspektu integrace neměla být věnována přílišná pozornost na úkor jiných oblastí, které byly a jsou i nadále zanedbávány. Způsob testování češtiny pro získání trvalého pobytu nebo občanství by navíc měl být nastaven tak, aby nejenom migranty motivoval k osvojování českého jazyka, ale zároveň aby pro ně nepředstavoval těžko překonatelnou bariéru. V dlouhodobé perspektivě je totiž nepřijatelné, aby vedle sebe v liberálním státě žili lidé dvou kategorií, cizinci a občané, s nerovným přístupem k právům.

Další oblasti integrace

Vzdělávání

- 1. ledna 2008 vstoupila v platnost novela školského zákona, jejímž smyslem je naplnit právo dítěte na bezplatné základní vzdělávání deklarované Úmluvou o právech dítěte bez ohledu na to, zda na našem území pobývá oprávněně nebo neoprávněně. Každé dítě ve věku povinné školské docházky tak nyní může navštěvovat základní školu. Nový školský zákon také zrovnoprávnil cizince ze třetích zemí s cizinci z EU a českými občany. Nyní i děti cizinců ze třetích zemí mají zajištěn přístup k předškolnímu vzdělávání za stejných podmínek jako ostatní.
- Od 1.1. 2012 je krajský úřad povinen pro všechny žáky cizince, kteří plní povinnou školní docházku zajistit ve spolupráci se zřizovatelem školy bezplatnou přípravu k jejich začlenění do základního vzdělávaní, zahrnující výuku českého jazyka přizpůsobenou potřebám těchto žáků.

Volební právo

- Volit v komunálních volbách dnes mohou cizinci s trvalým pobytem, kteří jsou občany Evropské unie. Podle zákona by mohli volit i cizinci z třetích zemí, kteří mají trvalý pobyt v ČR, podmínkou je ale podepsaná mezinárodní úmluva mezi Českou republikou a danou zemí. ČR zatím žádnou takovou úmluvu neuzavřela. (Volební právo na komunální úrovni přitom poskytuje všem cizincům po 3–5 letech pobytu většina evropských zemí, protože představuje jeden z nástrojů integrace.)

Občanský život

- Zapojení do českého občanského života je vnímáno jako poslední stupeň integrace. Cizinci se většinou organizují v rámci své komunity, v níž zakládají krajanské spolky, řeší problémy jiných cizinců nebo rozvíjejí vztahy s majoritou. Některá občanská sdružení se snaží propojovat různé skupiny obyvatel k jejich vzájemnému obohacování, například formou dobrovolné práce migrantů v nemocnicích či domovech důchodců. Krajanské spolky jsou často zaměřené kulturně, lidé v nich mohou např. se svými krajany slavit své národní svátky a slavnosti. Udržování svých zvyků není nutně proti-integrační, jak se dříve vnímalo, ale život v cizí zemi může usnadňovat. Je běžné, že lidé mají vazby a vztahy ve více zemích najednou, proto se stále častěji mluví o transnacionální migraci.

Slovníček pojmů

Azyl (nověji Mezinárodní ochrana): Ochrana, kterou stát poskytuje cizincům na svém území. Azyl chrání dotyčnou osobu před výkonem jurisdikce v zemi původu. Je založen na principu non-refoulement a je charakterizován přístupem k mezinárodně uznávaným uprchlickým právům. Přiznáván je obecně bez časového omezení.

Dobrovolná repatriace: Návrat do země původu na základě svobodně projevené vůle k návratu.

Dočasný azyl (dočasné útočiště): Dočasná ochrana, kterou stát poskytuje uprchlíkům, většinou v případech většího přílivu uprchlíků. Zahrnuje princip non-refoulement a přiznání základních uprchlických práv po dobu hledání trvalého řešení situace uprchlíků.

Klientský systém: Systém služeb pro přistěhovalce, zejména z Ukrajiny, provozovaný soukromými agenturami. Agentury cizincům vyřizují pracovní povolení a povolení k pobytu a zprostředkovávají jim zaměstnání. Požadují za to však až padesátiprocentní provize a používají při tom vyděračské praktiky. Cizinci jsou často přinuceni využívat těchto služeb proti své vůli, a to i českými zaměstnavateli, pro které je jednání s agenturami pohodlné.

Migrant: Osoba, která na základě svého vlastního dobrovolného rozhodnutí opustí zemi původu a vstoupí na území jiného státu s úmyslem získat tam trvalý nebo dočasný pobyt.

Mezinárodní ochrana: Ochrana, kterou je UNHCR povinna poskytovat uprchlíkům – jak jednotlivcům, tak skupinám uprchlíků – náhradou za nedostatek ochrany v jejich zemi původu. Cílem této ochrany je zajistit respektování uprchlických práv a nalézt řešení jejich problémů.

Národnost: Národností se rozumí vztah příslušnosti k národu, národnostní nebo etnické menšině, který je založen na pocitu společné existence, zájmů a minulosti. Pro určení národnosti není rozhodující mateřská řeč ani řeč, kterou občan převážně používá nebo lépe ovládá, ale jeho vlastní rozhodnutí.

Násilné přemístění: Přemístění skupin obyvatelstva z místa jejich normálního pobytu na jiné místo uvnitř státu. Probíhá v rámci vládní politiky.

Neregulérní či ilegální přistěhovalec: Osoba, která protiprávně vstoupila na území státu s úmyslem v této zemi žít, nebo která zůstává v této zemi i po vypršení platnosti víz, aniž by získala povolení k pobytu.

Odliv mozků: Emigrace osob, jejichž technické a profesní znalosti jsou v jejich zemi původu vzácné.

Osoba bez státního občanství: Osoba, která není státním příslušníkem žádného státu (podle jeho zákonů).

Pracovní migrant: Osoba, která bude, je či byla zapojena do placené pracovní aktivity ve státě, jehož není státním příslušníkem.

Právo na azyl: Právo státu umožnit cizinci, v rámci své územní svrchovanosti a výkonu své pravomoci, vstup a pobyt na svém území a zabránit výkonu jurisdikce jiného státu nad tímto jedincem.

Princip non-refoulement: Princip, podle kterého nesmí být žádný uprchlík vrácen do země, v níž by jeho život či svoboda mohly být ohroženy. Tento princip platí nezávisle na tom, zda se uprchlík nachází na území dotyčného státu, či teprve na jeho hranicích.

Přesídlení: Trvalé přesídlení uprchlíků do jiné země než do té, v níž uprchlíci nalezli útočiště. Obecně se jedná o část procesu začínajícího výběrem uprchlíků a končícího příjezdem uprchlíků do země přesídlení.

Regularizace: Regularizace nebo také amnestie je odpuštění sankcí cizincům, kteří se na území daného státu nacházejí ilegálně. Regularizací se jejich postavení legalizuje, a splňují-li předem dané podmínky (jako například zajištění zaměstnání a určitou dobu pobytu), uděluje se jim povolení k pobytu.

Státní příslušnost: Právní vztah mezi státem a jednotlivcem, který upravuje vnitrostátní legislativa.

Transnacionální migrace: Teorie migrace, která nepředpokládá u migrantů ztrátu vazeb a kontaktů na původní zemi, ale naopak bere v potaz, že se vztahy a aktivity migranta utvářejí a realizují příhraničně, ve více zemích zároveň.

Tranzitní migrant: Osoba, která vstoupí na území jedné či více zemí s úmyslem přestěhovat se do jiné, cílové země. Doba tranzitu je různá – od několika dní až po několik let; pohyb osoby je většinou řízen předem připraveným plánem zahrnujícím trasu, způsob přepravy a získávání prostředků na obživu v tranzitní zemi.

Tranzitní uprchlíci: Uprchlíci, kteří jsou na území státu přijati dočasně pod podmínkou, že později budou přesídleni jinam.

Úmluva o postavení uprchlíků: Úmluva OSN, která vytváří nejstarší aplikovatelný právní rámec pro ochranu uprchlíků. Byla přijata v červenci 1951 a vstoupila v platnost v roce 1954. K dnešnímu dni podepsalo Úmluvu a její doplňovací protokol z roku 1967 na 137 zemí. Obsahuje dosud platnou definici uprchlíka.

Uprchlík: Jakákoliv osoba, která se kvůli opodstatněnému strachu z pronásledování z důvodu rasy, náboženského přesvědčení, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině nebo pro politické názory nachází mimo zemi své státní příslušnosti a která, vzhledem k tomuto strachu, nemůže nebo nechce využít ochrany této země; nebo osoba bez státní příslušnosti, která se nachází mimo zemi svého dřívějšího trvalého pobytu a v důsledku takových událostí kvůli tomuto strachu se nemůže nebo nechce vrátit.

Uprchlíci prima facie: Osoby, o jejichž uprchlickém statusu bylo rozhodnuto v situaci rozsáhlého přílivu uprchlíků bez individuálního posuzování v rámci větší skupiny uprchlíků.

Vnitřní přesídlení: Nedobrovolný pohyb lidí nebo skupiny obyvatel uvnitř země vynucený ozbrojeným střetnutím, vnitřním konfliktem, systematickým porušováním lidských práv nebo zapříčiněný přírodní či člověkem způsobenou katastrofou.

Vnitřně přesídlené osoby: Osoby nebo skupiny obyvatelstva donucené náhle či nečekaně opustit místo svého pobytu z důvodu ozbrojeného střetnutí, vnitřního konfliktu, systematického porušování lidských práv či přírodní nebo člověkem způsobené katastrofy, přičemž tito lidé nepřekročili mezinárodně uznávané hranice.

Vnitřní vysídlenec: Člověk, který musel opustit svůj domov (například kvůli válečnému konfliktu), aniž by překročil hranice svého státu. Jejich počet se odhaduje na 24,5 milionů.

Země původu: Stát, z kterého migrant přichází. Jedná se o stát, jehož je dotyčná osoba státním příslušníkem, nebo v případě, že jde o osobu bez státní příslušnosti, je to stát jejího posledního trvalého bydliště.

Žadatel o azyl: Osoba, která žádá o vstup na území dotyčného státu za účelem získání ochrany tohoto státu před výkonem jurisdikce jiného státu.

Prameny: Organizace spojených národů, Ministerstvo vnitra, Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR)

Zdroje informací o migraci

Materiály určené primárně pro učitele

- Vzdělávací program **Varianty** společnosti Člověk v tísni www.varianty.cz
- **Jeden svět na školách** www.jsns.cz – volně ke stažení výukový film **Žirafa v nesnázích** pro děti 9 – 14 let. Pomůže chápat důvody migrace a souvislosti imigrantů, respektovat odlišné kultury a tradice.
- Stránky programu **Rozvojovka** společnosti Člověk v tísni www.rozvojovka.cz/ - nabízí podkladové informace k tématům jako je rozvojová pomoc, environmentální migraci, urbanizace a chudoba atd.
- Stránky **UNHCR** v ČR www.unhcr-centraleurope.org/cz/index.html - informace o uprchlictví, příběhy uprchlíků žijících v ČR, krátká videa o životě uprchlíků atd.
- Stránky **Sítě otevřených multikulturních klubů** http://smok.askcr.cz/ - realizace programu na objednané téma přímo ve škole, pedagogickým pracovníkům nabízí rozvíjení pedagogických přístupů atd.
- Informační portál zaměřený na začleňování žáků cizinců do českého vzdělávacího systémů www.inkluzivniskola.cz - portál určený především pro pedagogy, kteří pracují s žáky s odlišným mateřským jazykem, nabízí tematické výukové materiály atd.
- Informační portál projektu multikulturní výchovy **Stereotýpek v nás** http://stereotypek.mkc.cz/ - nabízí interkulturní semináře, metodiky pro školy aj.

Odkazy a zdroje informací o migraci

- ČSÚ - Přehledná statistická data o migraci a cizincích v ČR od roku 1993
- EUROSTAT - Mezinárodní data o migraci v EU
- Program migrace spol. Člověk v tísni – čerstvé informace o migraci v ČR
- MigraceOnline - Portál Multikulturního centra Praha (odborné texty)
- Dome v ČR - Stránky určené cizincům žijícím v ČR
- Stránky MPSV o integraci cizinců
- Mezinárodní organizace pro migraci v češtině